

Xalqaro doirada xavfsizlik va mudofaa tizimlarida gender tengligi: xalqaro standartlarni amalga oshirish

Baxtiyar Djabbarovich Avazov

O'zbekistan Respublikasi Milliy gvardiyasi Ixtisoslashtirilgan o'quv markazi

Annotatsiya: Maqolada BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-sonli "Ayollar, tinchlik va xavfsizlik" rezolyutsiyasi va tegishli xalqaro hujjatlarni amalga oshirish tahlil qilinadi. Ittifoqning strategik hujjatlari, jumladan, Shimoliy Atlantika shartnomasi, NATOning 2022-yilgi Strategik Konsepsiyasi, 40-1-sonli Bi-SC Direktivasi, shuningdek, NATO/EAPCning "Ayollar, tinchlik va xavfsizlik" siyosati ko'rib chiqiladi. NATOning ayollarni mudofaa va xavfsizlik sohalariga jalb qilishni rag'batlantirishdagi roli ta'kidlangan. NATO operatsiyalari va missiyalarida ayollarning ishtirokiga alohida e'tibor qaratiladi, bu esa ayollarning qaror qabul qilishning barcha darajalarida vakilligini oshirishga yordam beradi va BMTning Global Maqsadlarini amalga oshirish mexanizmlarini yaratadi, bu esa ayollarning tinchlikparvarlik jarayonlarida ishtirok etishining muhimligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: NATO, gender tengligi, xavfsizlik, mudofaa, 1325-sonli rezolyutsiya, NATO siyosati, xavfsizlik sohasidagi ayollar, gender balansi

Gender equality in security and defense systems in the international context: implementation of international standards

Bakhtiyar Djabbarovich Avazov

Specialized Training Center of National Guard of the Republic of Uzbekistan

Abstract: The article analyzes the implementation of UN Security Council Resolution 1325 "Women, Peace and Security" and relevant international documents. The strategic documents of the Alliance, including the North Atlantic Treaty, NATO Strategic Concept 2022, Bi-SC Directive 40-1, as well as the NATO/EAPC "Women, Peace and Security" policy, are reviewed. NATO's role in promoting the involvement of women in defense and security is emphasized. Special attention is paid to the participation of women in NATO operations and missions, which helps to increase the representation of women at all levels of decision-making and creates mechanisms for the implementation of the UN Global Goals, which emphasize the importance of women's participation in peacekeeping processes.

Keywords: NATO, gender equality, security, defense, Resolution 1325, NATO policy, women in security, gender balance

Kirish. Xavfsizlik va mudofaa sohasida gender tengligi NATOning asosiy strategik maqsadlaridan biri bo'lib, Ayollar, tinchlik va xavfsizlik (WPS) siyosatida mustahkamlangan. So'nggi o'n yilliklar davomida Ittifoq gender nuqtai nazarini mudofaa tashabbuslariga integratsiya qilish yondashuvlarini kengaytirdi, bu BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-rezolyutsiyasi va unga tegishli xalqaro hujjatlarning qabul qilinishi bilan bog'liq edi. Gender tengligi va ayollarning tinchlikparvarlik jarayonlarida ishtirok etishi masalasi mudofaa strategiyalarining samaradorligini oshirish, inson huquqlarini hurmat qilish va barqaror tinchlikka erishish uchun muhimdir. NATO ayollarning harbiy operatsiyalarda ishtirok etishiga to'sqinliklarni bartaraf etish bo'yicha xalqaro tashabbuslarni faol qo'llab-quvvatlaydi, ayollarni qarorlar qabul qilishda ishtirok etishga undaydi va gender tengsizligini bartaraf etishga qaratilgan tizimli islohotlarni amalga oshiradi.

Asosiy qism. So'nggi tadqiqotlar va nashrlar tahlili. Milliy va xalqaro (amalga oshirilgan) normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Birinchidan, xavfsizlik va mudofaa sohasida gender tengligi standartlarini shakllantiruvchi asosiy xalqaro hujjatlar ko'rib chiqildi: BMTning Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konventsiyasi (CEDAW), gender tengligini ta'minlashning barcha jihatlarini qamrab oluvchi Pekin deklaratsiyasi va harakatlar platformasi va ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurashishga qaratilgan Yevropa Kengashining Istanbul konventsiyasi.

Davlat va huquq nazariyasi va tarixi, konstitutsiyaviy va xalqaro huquq masalalari

Ikkinchidan, BMT Xavfsizlik Kengashining xavfsizlik va mudofaa sohasida ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga oid rezolyutsiyalari tahlil qilinadi, xususan: 1325-sonli "Ayollar, tinchlik va xavfsizlik" rezolyutsiyasi (31.10.2000) - tinchlikni saqlash tashabbuslari va xavfsizlikni ta'minlashda ayollarning rolga qaratilgan va 1820-sonli rezolyutsiya (19.06.2008), 1888-sonli rezolyutsiya (30.09.2009), 1889-sonli rezolyutsiya (5.10.2009), 1960-sonli rezolyutsiya (16.12.2010), 2106-sonli rezolyutsiya (24.06.2013), 2122-sonli rezolyutsiya (18.10.2013), 2242-sonli rezolyutsiya (13.10.2015), 2467-sonli rezolyutsiya. (23.04.2019), 2493-rezolyutsiya (29.10.2019).

Maqolaning maqsadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi NATOning xavfsizlik va mudofaa sohasida gender tengligini ta'minlash siyosatini o'rganish, ushbu jarayonni tartibga soluvchi asosiy strategik hujjatlarni tahlil qilish va Ittifoqda gender tengligining siyosiy va huquqiy tamoyillarini amalga oshirish mexanizmlarini baholashdan iborat. BMT qoidalariga muvofiq kollektiv mudofaa, xalqaro tinchlik va barqarorlik tamoyillarini mustahkamlovchi strategik hujjatlarni, shuningdek, 2000

yilda BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-rezolyutsiyasi qabul qilingandan so'ng, gender masalalarini NATO kun tartibiga rasman kiritish jarayonini o'rganishga alohida e'tibor qaratiladi.

NATOning gender tengligini joriy etish va ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish siyosati jadal rivojlanmoqda. 2007-yilda BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-sonli "Ayollar, tinchlik va xavfsizlik" rezolyutsiyasini amalga oshirish bo'yicha birinchi rasmiy siyosat tasdiqlanganidan beri sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Shunday qilib, 2009-yilda NATO kuchlaridagi ayollar qo'mitasi (CWINF) yangilangan mandat bilan Gender istiqbollari qo'mitasi (NCGP) deb o'zgartirildi. 2010, 2011, 2014 va 2016-yillarda ushbu rezolyutsiyani operatsiyalar va missiyalarga integratsiya qilish bo'yicha Harakatlar rejasi qabul qilindi, qayta ko'rib chiqildi va yangilandi. 2012-yilda NATO rezolyutsiyani amalga oshirishga sodiqligini yana bir bor tasdiqladi va uni qayta ko'rib chiqishni boshladi. 2015-yilda NATO Professionallar Tarmog'i ishga tushirildi va Ta'lim va Kontseptsiya Fuqarolik jamiyatining ayollar, tinchlik va xavfsizlik bo'yicha yakuniy guruhi [1, 548-bet].

NATOning BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-rezolyutsiyasini va xavfsizlik va mudofaa sohasida gender tengligini ta'minlashga qaratilgan keyingi rezolyutsiyalarini amalga oshirishga sodiqligi 2018-yilda qabul qilingan NATO/EAPC Ayollar, tinchlik va xavfsizlik siyosatida aniq ko'rsatilgan.

(NATO/EAPC Ayollar, Tinchlik va xavfsizlik siyosati, 2018). Ushbu hujjat Ittifoqning Ayollar, tinchlik va xavfsizlik siyosatini barcha asosiy faoliyat sohalariga: kollektiv mudofaa, inqirozlarni boshqarish va umumiy xavfsizlikni ta'minlashga integratsiya qilishga sodiqligini tasdiqlaydi. NATO gender tengligini uchta asosiy yo'naltiruvchi tamoyil orqali ilgari suradi [9]:

- asosiy yo'nalish: gender tengligi Ittifoq siyosati, dasturlari va loyihalarining ajralmas qismi hisoblanadi. Unga erishish uchun har bir tashabbusning ayollar va erkaklarga ta'sirini hisobga oladigan gender asosiy yo'nalish tamoyillarini amalga oshirish talab etiladi. Bu tenglik tamoyillarini qaror qabul qilishning barcha darajalarida samarali integratsiyalash imkonini beradi;

- inklyuzivlik: NATO ayollarni o'z tuzilmalari va a'zo davlatlarning milliy kuchlariga jalb qilish muhimligini ta'kidlaydi. Ayollar Ittifoqning barcha darajalarida vakillik qilinishi kerak, bu esa operatsion samaradorlikni oshirishga hissa qo'shadi. Bunga erishish uchun NATO rahbariyat tuzilmalari, o'quv dasturlari va boshqa tashabbuslardagi ishtirokini kengaytirish ustida ishlamoqda;

- yaxlitlik: gender tengsizligini bartaraf etish Ittifoq faoliyatining barcha sohalarida ayollar va erkaklarga adolatli munosabatda bo'lishni ta'minlash uchun tizimli ravishda amalga oshiriladi. Bu har bir kishi teng imkoniyatlar, huquqlar va majburiyatlarga ega bo'lgan sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi.

Ittifoqning mudofaa siyosatini to'liq aks ettiruvchi asosiy hujjatlardan biri NATOning 2022-yilgi Strategik Konsepsiyasidir. U Shimoliy Atlantika Shartnomasidan keyin ikkinchi o'rinda turadi va xalqaro tinchlik, xavfsizlik va mudofaa oldida turgan asosiy muammolarni bayon qiladi. Ushbu konsepsiya asosiy maqsadlari va tamoyillari a'zo davlatlarning barcha turdagi tahdidlardan va barcha yo'nalishlardan jamoaviy himoyasini ta'minlash, shuningdek, adolatli boshqaruvni rivojlantirishdan iborat [11]. NATOning 2022-yilgi Strategik Konsepsiyasi xalqaro xavfsizlik sohasidagi asosiy muammolarni belgilaydi va Ittifoqning gender jihatlarini barcha faoliyat sohalariga integratsiya qilish istagini aks ettiradi. Hujjatda NATOning quyidagi asosiy vazifalari belgilangan:

- to'xtatish va mudofaa;
- inqirozlarning oldini olish va hal qilish;
- davlatlar xavfsizligini ta'minlash.

Strategik konsepsiya NATOni to'xtatish va mudofaaga yo'naltiradi, har qanday potentsial dushmanni tajovuz qilish imkoniyatidan mahrum qiladi.

Bundan tashqari, u iqlim o'zgarishi, inson xavfsizligi va "Ayollar, tinchlik va xavfsizlik" mavzusini qamrab oladi, chunki gender tengligi Ittifoq qadriyatlarining ajralmas qismi hisoblanadi.

NATO siyosati harbiy tuzilmalarda ayollarning teng vakilligini ta'minlashga, shuningdek, qurolli mojaralarda gender tahdidlariga javob berish mexanizmlarini yaratishga qaratilgan.

BMTning gender tengligini ta'minlash sohasidagi faoliyati, xususan, xavfsizlik va mudofaa sohalarida, NATO siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ittifoqning yondashuvlarida o'zgarishlarga sabab bo'lgan muhim omillar BMTning Global maqsadlari, 1325-rezolyutsiyasi va xavfsizlik va mudofaa sohasida gender tengligini ta'minlashga qaratilgan keyingi qarorlar bo'ldi. Ushbu yangiliklar xalqaro hamjamiyatni hamkorlikka undadi, xususan, NATOga a'zo davlatlar va hamkorlar qonunchiligiga tegishli normalarni kiritish va boshqa davlatlarni ushbu tamoyillarga rioya qilishga undash orqali davom ettirilmoqda. Gender tengligi va uni amalga oshirish masalalari Ayollar, tinchlik va xavfsizlik kun tartibiga kiritilgan va 2030-yilgacha NATOning strategik maqsadlari bo'lib qolmoqda. Ittifoqning Madrid sammitida gender tengligi, inson xavfsizligi va tinchlikparvarlik jarayonlarida ayollarning rolini qo'llab-quvvatlashni NATOning barcha asosiy vazifalariga yanada integratsiya qilish muhimligi ta'kidlandi. NATOning gender tengligi siyosati zaruratga qarab tegishli va yangilanadigan bir qator mexanizmlarni aniqladi [5]:

- "NATO boshchiligidagi operatsiyalar va missiyalarga gender nuqtai nazarini integratsiya qilish";
- BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-sonli qarorining maqsadlari va tamoyillarini amalga oshirish uchun hamkorlikni rivojlantirish. Bunga inqiroz va

mojarodan keyingi vaziyatlarda o'zaro ta'sir, shuningdek, salohiyatni rivojlantirish, muloqot, qo'shma siyosat tashabbuslari, axborot, tajriba va eng yaxshi amaliyotlar almashinuvi va o'quv tadbirlarini tashkil etish kiradi;

- tinchlik, xavfsizlik va gender tengligini ta'minlash bo'yicha sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirish uchun Yevropa Ittifoqi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, EXHT va Afrika Ittifoqi kabi xalqaro tashkilotlar bilan maslahatlashish va muvofiqlashtirish;

- NATOning asosiy vazifalariga gender nuqtai nazarini integratsiya qilish bo'yicha tavsiyalar beradigan Fuqarolik jamiyati bo'yicha maslahat kengashini (CSAP) tashkil etish. Shuningdek, panel milliy tashabbuslar doirasida ayollar tashkilotlari bilan hamkorlikni rivojlantiradi;

- Ittifoqning barcha bo'linmalarida gender masalalari bo'yicha markazlarni tayinlash. Ushbu mutaxassislar gender nuqtai nazaridan o'qitilgan va BMT Xavfsizlik Kengashi 1325-sonli qarorini amalga oshirish uchun mas'ul;

- NATOning Oliy Ittifoq Qo'mondoni va boshqa NATO boshqaruv organlariga Ittifoqning barcha darajalaridagi faoliyatiga gender nuqtai nazarini integratsiya qilish bo'yicha maslahat beradigan gender nuqtai nazaridan majburiy trening;

- Ittifoqning ham harbiy, ham fuqarolik xodimlarini qamrab oluvchi majburiy gender nuqtai nazaridan trening;

- tashkilotning salohiyatini maksimal darajada oshirish va samaradorligini oshirish uchun NATO tuzilmalarida, xususan, rahbarlik lavozimlarida gender muvozanatini ta'minlash;

- xavfsizlik va mudofaa sohasida genderga sezgir ta'lim, trening va treninglar, Ittifoq vazifalarini amalga oshirishga yanada inklyuziv yondashuvga hissa qo'shish;

- xavfsizlik va mudofaa sohalarida ishlaydigan rahbarlarni o'z ichiga olgan harbiy va fuqarolik xodimlari uchun maxsus gender trening o'quv dasturlarini ishlab chiqish;

- jinsiy va genderga asoslangan zo'ravonlik, jinsiy ekspluatatsiya va zo'ravonlikni aniqlash, oldini olish va ularga javob berish bo'yicha trening, ayniqsa mojaroli vaziyatlarda;

- NATO Bosh kotibining Ayollar, tinchlik va xavfsizlik siyosatini amalga oshirish, shaffoflikni ta'minlash va ushbu sohadagi yutuqlarni monitoring qilish bo'yicha yillik hisoboti;

- ko'p millatli ta'lim va tadqiqotlar orqali mudofaa institutlarini, mintaqaviy barqarorlikni va xalqaro hamkorlikni tashkil etishga ko'maklashuvchi Harbiy akademiyalar va xavfsizlik tadqiqotlari institutlari konsorsiumi faoliyatini muvofiqlashtirish. Ushbu faoliyat mudofaa va xavfsizlik sohasida ishlaydigan o'qituvchilar va tadqiqotchilarning global tarmog'i tufayli amalga oshiriladi.

“Qurolli mojarolarda himoya choralarini o'z ichiga olgan holda, BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-sonli qarori va gender nuqtai nazarini NATO qo'mondonlik tuzilmalariga integratsiya qilish” [10] Bi-SC (Ikki Strategik Qo'mondonlik) 40-1

Direktivasiqa alohida e'tibor qaratish lozim. Ushbu hujjat BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-sonli qarorini, tegishli rezolyutsiyalarini va NATOning Ayollar, tinchlik va xavfsizlik bo'yicha siyosati va harakatlar rejasini samarali amalga oshirishni ta'minlash bo'yicha asosiy siyosiy ko'rsatmalar va yo'nalishlarni belgilaydi [8].

Direktivada shuningdek, jinsiy va genderga asoslangan zo'ravonlikning oldini olish va mojarolar bilan bog'liq jinoyatlarga javob berish bo'yicha harbiy tavsiyalar ham mavjud. Uning qoidalari NATOning barcha asosiy vazifalariga kollektiv mudofaa, kollektiv xavfsizlik va inqirozlarni boshqarish kontekstida gender nuqtai nazarini integratsiya qilish orqali qo'llanilishi kerak. Ushbu yondashuv Ittifoq faoliyatining barcha darajalarini qamrab oladi: strategik, operatsion va taktik. Xususan, direktivada BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-sonli qarorini amalga oshirish, NATO operatsiyalari, missiyalari va xodimlarni tayyorlashni tahlil qilish, rejalashtirish, bajarish va baholashga gender nuqtai nazarini integratsiya qilish bo'yicha tavsiyalar mavjud [7]. Hujjat tinchlik va xavfsizlikning umumiy maqsadlarini qo'llab-quvvatlaydi, strategik yo'nalishlarni barcha faoliyatlarda - ham tinchlik davrida, ham inqirozli vaziyatlarda gender jihatlarini amalga oshirish vositasi sifatida belgilaydi. Barcha darajadagi qo'mondonlar o'z vakolatlari doirasida direktiva qoidalarini amalga oshirish uchun javobgardirlar. Ularni maslahat va yordam ko'rsatadigan gender maslahatchilari (GENAD), shuningdek, NATOning gender siyosatini taktik darajada amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan gender bo'yicha markazlashtirilgan nuqtalar (GFP) qo'llab-quvvatlaydi. 40-1-sonli "BMT Xavfsizlik Kengashining 1325-sonli qarori va gender nuqtai nazarini NATO qo'mondonlik tuzilmalariga integratsiya qilish" direktivasiga muvofiq, faoliyatning uchta asosiy yo'nalishi aniqlangan [6]:

"...NATO/EAPC Harakatlar rejasiga muvofiq, NATO ichida va Ittifoq tomonidan o'tkaziladigan operatsiyalarda ayollarning faol ishtirok etishiga to'sqinliklarni bartaraf etish";

"...jinsiy va genderga asoslangan zo'ravonlikning oldini olish (jinsiy ekspluatatsiya va zo'ravonlikka qarshi kurashishga qaratilgan BMT Xavfsizlik Kengashining 2272-sonli qaroriga muvofiq, hujjatda ekspluatatsiya va zo'ravonlikning har qanday shakliga yo'l qo'yib bo'lmasligi ta'kidlangan, bunday holatlar NATO va uning xavfsizlik sohasidagi sa'y-harakatlarining obro'siga putur yetkazadi)";

"...xulq-atvor standartlariga rioya qilish (barcha NATO vakillari Ittifoqning professionalizatsiyasining ajralmas qismi bo'lgan eng yuqori axloq standartlariga rioya qilishlari kerak)".

2021-2025 yillarni qamrab oluvchi yangilangan NATO/EAPC 2018-yilgi Harakatlar Rejasi uning amalga oshirilishini ta'minlash uchun NATOning asosiy institutsional tuzilmalarini belgilaydi [2]:

- WPS Ishchi Guruhi;

- Gender Maslahatchilari;
- Gender Markazlari;
- Gender nuqtai nazarlari bo'yicha NATO Qo'mitasi.

Ushbu tuzilmalar NATO/EAPCning Ayollar, tinchlik va xavfsizlik siyosatini NATO harbiy organlarida, jumladan, missiyalarda ilgari surishda muhim ahamiyatga ega. Ular faol qo'llab-quvvatlanadi va maqsadlariga erishish uchun zarur resurslar bilan ta'minlanadi.

Harakatlar Rejasi BMT, Yevropa Ittifoqi va EXHT kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, shuningdek quyidagilarni o'z ichiga oladi: "gender tengligiga erishish uchun inson resurslarini boshqarish sohasida siyosat monitoringi va ko'rsatmalar ishlab chiqish; ayollarni NATO tuzilmalariga jalb qilish va ularning vakilligini oshirish, xususan, rahbarlik lavozimlarida; gender muvozanatini faol ravishda targ'ib qilish[4]. Ushbu hujjatda shuningdek, ayollarning NATO faoliyatining turli sohalarida, jumladan, ichki tashabbuslar va jamoatchilikni jalb qilish tadbirlarida ishtirok etishining muhimligi ta'kidlangan.

NATOning xavfsizlik va mudofaa sohasida gender standartlarini joriy etish bo'yicha asosiy hujjatlarini tahlil qilishda quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

- Shimoliy Atlantika alyansi ayollarni tinchlikni saqlash jarayonlari va qarorlar qabul qilishda jalb qilishda muhim rol o'ynaydi;
- ayollarning NATO operatsiyalari va missiyalarida ishtirokini kengaytirishga katta e'tibor qaratiladi, bu esa ularning qaror qabul qilishning barcha darajalarida vakilligini oshirishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, BMTning Global maqsadlari va 1325-rezolyutsiyasi va unga tegishli hujjatlarning samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi;
- NATOning strategik hujjatlariga rioya qilish milliy qonunchilikni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirishga olib keladi, bu esa Ukrainaga o'zining xalqaro majburiyatlarini samarali bajarish va xavfsizlik va mudofaa sektorining professional darajasini oshirish imkonini beradi;

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бадрак В. Нова Стратегічна концепція НАТО. Погляд та зміст. URL: <https://cacds.org.ua/> (дата звернення 13.02.2025 р.)
2. Леонтьева Л. В. Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони в Україні (національні та міжнародні стандарти). Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 547-549 URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=179>.
3. Романова Н. В. Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони: імплементація міжнародно-правових стандартів у законодавство

України дис. ... доктора філософії: спеціальність 081- Право/ Інститут держави і права ім. В. Корецького. Київ, 2024. 235с. (дата звернення 7.10.2024)

4. План дій щодо реалізації політики НАТО/РЄАП щодо жінок, миру та безпеки на 2021-2025 рр. URL: https://vaodesa.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/NATO_1325.pdf (дата звернення 19.02.2025 р.). ISSN 2078-3566 39 Питання теорії та історії держави і права, конституційного та міжнародного права

5. Про організацію виконання Плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності: Доручення МВС України 39/01/37 від 10.03.23. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/6/2/0/1/2/dorucennia-mvs-39.pdf> (дата звернення: 20.02.25 р.).

6. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 79-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-kontseptsii-komunikatsiiu-s79-270123> (дата звернення 11.10.2024)

7. Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044_0.pdf.

8. Bi.SC directive 40-1 integration Unscr 1325 and gender perspectives in the NATO command structure including measures for protection during armed conflict. URL: https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2009_09/20090924_bi-sc_directive_40-1.pdf (дата звернення 17.02.2025 р.)

9. Factsheet on NATO Policies, Structures, Initiatives and Resources on Gender and Women, Peace and Security. DCAF - Geneva Centre for Security Sector Governance: вебсайт. URL: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF-PfPC-NATO-gender-factsheetAugust-2016.pdf> (дата звернення: 18.02.2025).

10. NATO, Women, Peace and Security. URL: <https://nato-intl.com/women-peace-and-security> .

11. NATO 2022 strategic concept. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (дата звернення 14.02.2025р.);

12. Dnepr Davlat Ichki Ishlar Universitetining Ilmiy Axborotnomasi. 2025. № 1